

Ha titokszerű marad

HAVASRÉTI JÓZSEF – KERESZTESI JÓZSEF – MEKIS D. JÁNOS – MÜLLNER ANDRÁS
KEREKASZTALA BENDA BALÁZSRÓL*

Keresztesi József: Az est nagyjából háromnegyed óra késéssel kezdődik, a könyvet nagyjából másfél év késéssel mutatjuk be, a könyv pedig nagyjából két év késéssel jött létre. Ha valaki megnézte a falon elhelyezett fénymásolt rajzokat, annak számára szerintem egy-két dolog már kiderült Benda Balázsról, akinek a kötetét be szeretnénk mutatni ma este. Benda Balázs 1965-ben született Szegeden, és az életét is ott élte le. Először akkor került az országos érdeklődés homlokterébe, amikor 1983-ban, gimnazista korában kiragasztotta a márciusi ifjak tizenkét pontját néhány példányban a maga ákombákom kézírásával – ezt a Történeti Levéltárból sikerült megszerezni, ebben a kötetben szerepel is faksimilében. Nagy nyilvánosság előtt elkövetett izgatásért fél éves, két évre felfüggesztett börtönbüntetésre ítélték, és a megye összes középiskolájából kitiltották. Erről Haraszi Miklós tudósított még annak idején a szamizdat *Beszélő*ben.

Balázs írt, rajzolt, performanszokat adott elő, és elsősorban élt, Szegeden, '92-ig. Eléggé nehéz behatárolni azt a területet, ahol működött, mert mindenféle területen mozgott. Számomra az a fő kérdése ennek a kötetnek, hogy működnek-e a szövegek, működnek-e a képek meg a dokumentumok a személyiség, a figura nélkül, amely mögöttük áll. A kötet keletkezéséről annyit kell tudni, hogy Balázs halálát követően több próbálkozás is történt, hogy összeszedjék a hagyatékban maradt szövegeit, töredékeit meg rajzait, de ezek a próbálkozások egy idő után megfeneklettek. 2007-ben volt Szegeden egy találkozó, és ott beszéltek meg Müllner Andrással és Szegi Amondóval, hogy megpróbáljuk összegyűjteni azt a sok anyagot, ami különböző embereknél található. Balázs életében alig publikált, csak a JATE környéki lapokban jelent meg, illetve kijöttek a rajzai a régi *Magyar Napló*ban, és a *Pompeji* is még életében hozta az egyik írását. Halála után több szövegét is közölték, a *Pompeji* például egy olyat, amit egy felolvasáson a magnófelvétel alapján jegyeztek le – ebben Balázs kiszólásai, gesztusai is benne vannak, tehát nem pusztán írásos dokumentum. 2007 előtt a legnagyobb anyag a hagyatékából az volt, amit a *Déli Felhő* című pécsi fanzinban publikáltunk 1998-ban.

Négy év munkájába került, hogy összegyűjtsük a képeket, a szövegeket, és az volt a koncepció, hogy mindent beteszünk a könyvbe, mert hiszen az egész életmű főként töredékekből áll – ha valaki megnézi a kötetet, akkor láthatja, hogy befejezett, kerek írás nem túl sok van benne. Úgyhogy nem mondtuk meg, nem döntöttük el, hogy melyik töredék volna jó, és melyik nem. Podmaniczky Szilárd és Balogh Endre álltak a vállalkozás mögé, mindketten a saját kiadóval, majd az utolsó körben Szalay Miklós munkájával készült el a végső tördelés. Mindeközben már tudtunk róla, hogy létezik egy párizsi útinapló, részben szerelmes levél, részben útikönyv, de ez a körülbelül negyvenezer leütésnyi, rajzokkal ellátott szöveg már nem jutott el hozzánk a kötet nyomdába adásáig, úgyhogy végül most látott napvilágot a

* Benda Balázs *Kalandos történet* című posztumusz kötetének bemutatóján, a pécsi Kanta Bárban 2012. március 29-én elhangzott beszélgetés szerkesztett változata. Sajtó alá rendezte: Keresztesi József.

2012. márciusi *Jelenkorban*, és a könyv amolyan kiegészítő anyagának tekinthető, emellett Mekis D. János közölt egy recenziót – vagy inkább kisesszét – ugyanebben a lapszámban a kötetéről. Nagyjából így áll most a hagyaték-feldolgozása; nem hiszem, hogy sok szöveg maradt volna még Balázs után.

Ma este jelen van Müllner András, a kötet egyik szerkesztője, Mekis D. János, aki az említett recenziót írta, és Havasréti József, ő annak idején a *Déli Felhőt* szerkesztette velem együtt. Az első kérdés szerintem eléggé kézenfekvő: Benda Balázs olyan személyiség volt, hogy mindenkire erős hatást gyakorolt, aki csak egyszer is találkozott vele, de annak, aki nem ismerte személyesen, és akinek a körülötte kialakult legendárium sincs meg, tehát aki csak az írásaival és a rajzaival találkozik, vajon mit adhat ez a kötet? Miért ajánljuk ezt a kötetet?

„1965-ben születtem Szegeden, kedvező körülmények között, meleg, világos helyen. Egy idő múlva elértem mostani testmagasságomat (172 cm), ami valószínűleg természetes úton már nem változik. Súlyom is gyarapodott, volt idő, mikor kövérnek mondtak, s volt, mikor soványnak embertársaim. Észjárásom lassú, szellemi képességeim gyengék. Ám széperzésem fejlett, és ezért szeretek sok szép festményt és színes képet festeni, így kerültem ebbe a katalógusba is. A szép festményeket majd eladom jó pénzért, így gazdag ember válik belőlem. Majd megnősülök, egy szép nő lesz a feleségem, hogy ne kelljen szegyenkezniem a külseje miatt, amikor az utcán sétálunk vagy más nyilvános helyre megyünk. Tervezem még, hogy jól sportoljak majd a jövőben, és a békés öregkort is.”

(Önéletrajz)

Mekis D. János: Én a *Déli Felhőt* olvastam-ismertem, és Balázst is, de nem voltam soha szegedi, úgyhogy a legendás személyiségét csak távolról ismertem, nem kerülhettem annyira a hatása alá. Mindenesetre az tűnt fel annak idején, hogy jók a szövegek, most viszont még távolabb vagyunk ettől az időszaktól, miközben valamennyire az irodalmi megszólalások módja, vagy egyáltalán az irodalom környezete is változott, s úgy tűnik mégis, hogy ez a szöveg működik mint korreprezentáns. Valójában az elnyert szabadság, az írás szabadsága az, ami élesen különbözik attól a helyzettől, amikor kézzel kell ákombákom betűkkel a tizenkét pontot leírni és kifüggeszteni Szegeden a nyilvános vécékben, meg a Hősök kapuja mellett a falra. Ebben a szituációban, az abszolút cenzúrázott környezetben következett be az írás felszabadulása, és erről a felszabadulásról tanúskodik tulajdonképpen Benda Balázs írásainak gyűjteménye. Ez nemcsak Benda Balázs felszabadulása, nemcsak politikai szabadság, hanem a cenzúra és az öncenzúra alóli felszabadulásnak a pillanata. Ennek sok komponense van, például az, hogy az *Élet és Irodalomban* furcsa, új írásokat lehet olvasni, vagy megjelenik a *Magyar Narancs*, valamint az, hogy gombamód szaporodnak a szinte házilagos, primitív nyomdatechnikával előállított lapok, egyetemi újságok, és így tovább. Ennek a pillanatnak az elején járunk, amikor ezt a kötetet olvassuk, a '80-as évek végén, a '90-es évek elején – ekkor keletkeztek ezek a szövegek. Mint kiderült, nem voltak fiókban maradt remekművek, ez a rendszerváltás tapasztalata, szociológiai tény, de ez az a pillanat, amikor az irodalmi szabadság bekövetkezik – szólásszabadságnak is mondhatnám –, és megtörténik az irodalmi beszéd felszabadulása.

Müllner András: János korlennyomatról beszélt, ami bizonyos szempontból felfogható leértékelésnek is: ha sarkítani akarnám, amit mondott, akkor ez azt jelenti, hogy olvashatatlanok

ezek a szövegek abban az értelemben, hogy csak a történeti, dokumentatív értékük él. Tudom, hogy nem ezt mondta, s nem is akarom kiélezní. De ha az ember kulturális kincseket keres benne, akkor most föltenném a kérdést, hogy kinek mond az a név valamit, hogy Januaria? Egy ember, kettő... Tudom, a három ember elég sok, az már elég jó arány. Hogy ha jól emlékszem, az Isaura nevű rabszolgánról készített sorozatról van szó, amikor az emberek szembesültek azzal a ténnyel, hogy élnek rabszolgák is, és gyűjteni kell a felszabadításukra...

K. J.: Csak a fiatalabbak kedvéért: volt egy brazil szappanopera, az *Isaura*, egy rabszolgánról szólt, és Januaria volt a dada vagy kicsoda, aki Bendánál mint „Zsanuária, a nagy testű nő munkás” jelenik meg. Magyarországon az emberek valóban pénzt kezdtek gyűjteni Isaura felszabadítására, ez 1986 őszén történt.

M. A.: Az, hogy miként működik a Benda-írásmű, ebből a Zsanuária-történetből jól látszik. A *Kalandok a barna uszályon* című novellában egy szivar alakú hengeres barna test forog a folyóban, ez nyilvánvalóan a Tisza, hogy ha valaki ezt referenciálisan akarná rögzíteni, és Zsanuária ennek a szivar alakú barna uszálynak, ami nagyon sok ember halálát okozza, a szinonimája vagy allegóriája. Benda Balázs írásmódja nagyon sokszor úgy működik, hogy bedarálja ezeket a popkulturális ügyeket, függetlenül attól, hogy honnan származnak. Mindenesetre ez elég szórakoztatóan van előadva, egyfajta bibliai gondolatrítusként. A mondatok mindenféle centrum vagy cél nélkül követik egymást, permutatív módon újra és újra megfogalmaznak valami szörnyű terrort. Benda permutálja a szörnyűségeket, ezt folyamatosan csinálja, és egyszer csak úgy ér véget, hogy látszik, hogy megunta, kész. Nem történik semmi, csak halál, vér – minden ugyanaz, egy szinten elkezdve, s ugyanazon a szinten befejezve. Németh Gáborral tudnék egyetérteni – ő valami miatt megszállottja Benda Baláznak, történetei is vannak, személyesek, és olvasmányélményei –, és hát újra és újra hangot ad annak a véleményének, hogy Balázs egy ilyen populáris hengerű volt, aki a populáris kultúrát bedarálta az írásaiba, s nagyon szépen ír népszerű műveket.

Havasréti József: Elégé föltűnő, hogy ezek a szövegek nem nagyon különböznek attól, amiket ugyanebben az időben, mondjuk, Garaczi László írt. Ez felveti a kérdést – ami egy bizonyos szempontból teljesen értelmetlen –, hogy hová fejlődhetett volna ez az életmű és ez a pálya. Másrészt viszont minden eredetisége meg felforgató ereje ellenére tényleg elég jól beleillik a '80-as évek végének, '90-es évek elejének bizonyos írói törekvéseibe. Akkoriban erre előszeretettel mondták azt, hogy ez valamiféle szövegirodalom. Mármost ezt egyfelől lehetett úgy érteni, hogy az író körülvéő társadalmi valóság problémáival nem foglalkozó, csupán az irodalmi utalások és idézetek birodalmában barangoló szerzőtípusnak írásmódja – egyébként Benda nem ilyen, mert nagyon sok lokális elem van benne. De úgy is lehetett ezt érteni, ami Bendára elégé jellemző, hogy ez egy se füle, se farka új szövegirodalom, nagyon egyszerűen fogalmazva. Tehát hiányzik belőle az igény, ami a korábbi írókban megvolt, miszerint profinak kell lenni. Vagyis ha én megkülönböztetem magam a '80-as években mint jó író, akkor ez azt jelenti, hogy professzionális író vagyok; tudok mondatokat írni, tudok formát adni, képviselek valamiféle – ahogy akkoriban ez felértékelődött – irodalmi hivatásaitak vagy szakmaiságot. Ennek mindenféle ismérvét nagymértékben tagadják Benda írásai. Ami lehet, hogy azért volt, mert tét nélküli közegben mozgott: végül is azt írt, amit akart, aztán vagy megjelent, vagy nem. Vagy pedig valamiféle bátorság volt benne (biztos, hogy volt benne egyébként bátorság). Ezt ma már nehéz eldönteni.

Egy dolgot még hozzáfűznék, ami nem annyira kapcsolódik Bendához, csak itt a különböző barátokkal beszélgetve sokszor fölmerült: Pécsen nekünk is volt egy „Benda Balázsunk”, csak hát utána nem maradt ilyen sok szöveg. Kis Sándor, a Kis Sanya, aki szintén egy helyi életművész- és egy irodalmi csodabogár-kategóriát testesített meg. Olyan sokszor megemlítődik Benda Balázs kapcsán, hogy olyan volt, mint a Kis Sándor, hogy bennem még mindig előjön. Mondjuk, én Benda Balázst egyáltalán nem ismertem személyesen, Kis Sándor pedig jó barátom volt, egy olyan ember, akit szerettem. Ez afféle túske bennem, hogy Balázsnak az írásaiból sikerült összehozni egy ilyen szép kötetet, Sanyából meg nem.

M. D. J.: Józsi, remélem, nem veszed fenyegetésnek, de a ködlovagokról kellene sorozatot indítani...

H. J.: Igen, ők mind ilyen ködlovagszerű valakik.

M. A.: Mellesleg eszembe jut az, hogy mikor született a Sanya? '65-ös?

H. J.: Hát úgy valahogy.

M. A.: Csak azért, mert eszembe jutott, hogy egy generációt is lehetne erre a két emberre alapozni: az elveszett nemzedék. Komolyan mondom, nem viccelek, mert van egy kerouac-os magyar változata ennek az egész dolognak, s mind a két ember ennek a része. Ők szókratészi meg jézusi értelemben osztották az észet – teljesen jó értelemben mondom, hogy osztották az észet. Ez volt a fontos, mert performerek voltak; nem annyira volt fontos például a rögzített megmaradás. Benda Balázs elsősorban azért írt szerintem, mert ott gyűlt össze a többi kreatív, akikkel együtt lehetett inni, velem együtt például. Úgy értem, hogy azért írt, mert annak volt egy ilyen célja... Egyébként erre konkrét példám van: amikor eljöttünk Pécsre felolvasni, akkor be kellett zárni egy lakásba, és akkor ő megírta estére a felolvasandót. Ez nem egy céltudatos írói élet, hogy oké, írok, és egyébként néha felolvasok. Hanem az van, hogy állandóan felolvasok, akár van, akár nincs... Egy ilyen életművészetet sejtek ebben, ennek egy magyar változatát.

„Ám erejük egyre lankadt, már több sebből véreztek, Peddit például már nyakon, könyékén és halántékán lőtték, Bent pedig kulcsfonton, combon, lépen és vesén. De bele is szúrtak, a fejbőrébe csak szerencséire, mert a koponyáján elcsúszott a kés, aj, bár hallottátok volna azt a csikorgást! Nem segített még az sem, amin ők is igen elcsodálkoztak, hogy, mint a filmekben, nem fogy ki a lőszer a pisztolyukból és a puskájukból, és így nem kell tölteniük. Érezték, ütött az utolsó órájuk.”

(Az Aleut-szigetek gyomrának titkai, 3. darab, 8. rész)

K. J.: Nekem egyébként az volt a benyomásom Balázsról, hogy mindig feszegetni akarta a határokat: elmenni a botránynak a széléig, amikor még megmarad a saját gyermeki ártatlansága, ahol még éppen nem nézik varacskos disznónak. Úgy csinált botránnyokat, hogy ne lehessen rá megharagudni, egészen röviden. S nagyjából a szövegeit is így akarta írni.

Szegeden volt vagy másfél hete [2012. március 18-án a Grand Caféban – K. J.] egy Benda-est, ahol többek között Németh Gábor is szerepelt, és rögtönzött egy kis esszét Balázsról. Nagyon hasonló dologról beszélt, mint Józsi: amikor Balázs írja a szövegeit a '80-as évek legvégén, a '90-es évek elején, akkor a magyar irodalom másról sem szól, mint a jól megcsinált

mondatról. Ugye, ez a „posztmodern szövegirodalom”, ahol „jó mondatokat” kell írnia a magyar íróknak. Azt mondta Gábor, hogy Balázsban az az érdekes, hogy vannak ugyan nála jó mondatok, de láthatóan nagyjából leszarja ezt a dolgot, hogy jó mondatokat írjon. Ő hatást akar kelteni, vicces történetet akar írni, gyomorforgató történetet, vagy megrázó történetet. Nem egészen azon a nyomvonalon mozog, mint a szövegirodalom. Mindezt Németh Gábor valamiképp a neoavantgárdhoz kapcsolta. Az volna a kérdésem, hogy ha lenne a magyar irodalomnak egy titkos története, olyan figurákkal, akik nem kerülnek be a Spenót legfényesebb lapjaira – s nyilván vannak ilyen figurák –, akkor hova tennétek a Benda-életművet? Például van-e szerintetek köze a magyar neoavantgárdhoz, ha nem is intézményesen, de valamilyen formában?

M. A.: Bármennyire is egyetértek egy csomó mindenben Németh Gáborral, azt nem gondolnám, hogy Benda mondatai afféle szimulált neoprimitív mondatok volnának. Nem lehet azt mondani, hogy ne lenne megcsinálva a mondat. Végül is azt éri el, hogy az ember folyamatosan, már a mondatszinten gyanakszik, hogy mi is az, hogy mondat. Gondoljunk olyan szerzőkre, mint Kukorelly, Parti Nagy vagy Garaczi. Szerintem Balázs probléma nélkül becsatlakozik egy olyan körbe, amely ezekkel a direkt butított, iróniával telt mondatokkal dolgozik. És így rögtön nagyon is veretes társak közé tartozik, s tényleg, ott van a neoavantgárd uszályában.

M. D. J.: Kiegészíteném azt, amit mondtál. Szegedi szerző például Szijj Ferenc. *A futás napja* című kötetének a mondatai, vagy Podmaniczky Szilárd mondatai: mindkettőből kimutatható a Bendára gyakorolt hatás, illetve a kölcsönös hatás, az írásmódok cirkulálása. Aztán ott vannak a korai Darvasi manierista tömondatai. Garaczi jutott még elsősorban eszembe; az a kibillentés, amikor elindul egy történet, elindul egy mondat, és akkor egészen váratlan módon átmegy egy más regiszterbe. Egyébként Németh Gábor is ide tartozik, meg Solymosi Bálint, Nagy Attila Kristóf...

H. J.: Hogyha megpróbáljuk valamiféle kontextusban elhelyezni, akkor egyfelől revelatív erővel hatott a Papp Tamás-féle *Szógettó*, a magyar neoavantgárd irodalom antológiája. Az ott olvasható szövegkorpusz felől a Benda szövegei szerintem jól értelmezhetőek. Másrészt volt két könyv, ami annak idején nagy érdeklődést keltett: a *Csipesszel a lángot* című tanulmánygyűjtemény, illetve Kőrösi Zoltán *Felrombolás* című interjúkötete. Az ezekben megjelenő prózaírók között érdekes módon nagyon sok szegedi vagy pedig Szegeden tanuló, máshonnan származó szerző található. E szerzők prózaíráásával nagyon rokon szellemű volt Benda. Érdemes elgondolkodni, hogy ez részben a hely szellemének köszönhető-e, vagy az irányzati kötődés működik benne, vagy a nyolcvanas évek második felét jellemző nagyfokú felszabaddultság, és így tovább. Tehát millió dolog van Bendával meg az akkori szegedi irodalommal kapcsolatban, amit végig lehet gondolni.

„Elúsznak mellettük a tájak, ez már megtörtént egyszer, csak most sokkal lassabban, elúszik a madárház, a félkörbüfé, egy másik büfé, teraszán a kerékpárosok, sárga ruhájukban és fekete sapkájukban, ülnek, Inge és Gaál felé fordulnak, fordítják fejüket utánuk, ahogy elhaladnak mellettük. Kilépnek a kapun, átmennek a téren, talán gondoltak rá, hogy leülnek egy padra ott, a pad mellett virágládák, trópusi és mérsékelt övi növények, de most nem ülnek le, már nem érvényes. Közben beborul kicsit, enyhén, kevésbé,

mint amikor megérkeztek, kevésbé borul be, borul el az ég. Macskakő a lábak alatt, az emberek sietnek körös-körül, hatvan évvel régebben van, Gaál ruhája hatvan évvel régebbi, Inge ruhája hatvan évvel régebbi, ahogy sietnek, megállnak egy újságáros háznál, Gaál napilapot vesz, kinyitja, megáll, belenéz, összehajtja, Ingébe karol, körülnéz, nyugtalan, elsietnek.

– Háború? Kitért a háború.”

(...más divat és más távolságok)

K. J.: Szerintem van két fontos dolog, ami megkülönbözteti őt a '80-as évek szövegirodalmától: egyrészt szórakoztató szövegeket akart írni a szónak a legprimitívebb értelmében, a csiklandozás értelmében. Amikor a JATE-klubban felolvasást tartott, akkor betódultak az emberek, negyven percen keresztül ültek előtte és vihogtak hangosan. Tehát a felolvasás egyszerre volt performansz és kabaré. A másik pedig, amit azzal a közmegegyezéssel akart kezdeni, hogy végük volna a történeteknek. Ő a leghétköznapibb értelemben vett történeteket akart írni, de olyan történeteket, amelyeket az akkor induló kereskedelmi tévék műsorából, a különböző horrorfilmekből, science-fictionökből épített, a legviccesebb, legparodisztikusabb módon. Szerintem nagyjából olyasmit szeretett volna írni, mint a *Twin Peaks*. Ez a sorozat nagy hatással volt rá (a Killer Bobtól nagyon félt például).

Még egy kérdést szeretnék fölvetni. Benda Balázs munkáit hozzá lehet rendelni egy bizonyos korszakhoz, be lehet csatornázni a magyar irodalomba bizonyos helyekre – bár szerintem a legtöbb helyről kilóg –, de van egy dolog, amiről érdemes szót ejteni, mégpedig a romantika. Én még nem láttam igazi, hús-vér romantikust élőben Balázson kívül, akinél megszűnik a különbség az élet, illetve a mű, az alkotás között, és a kettő teljesen egybefolyik minden szinten. És úgy érzem, hogy a fölfokozottsággal, az állandó érzelmi lobogással, azzal, hogy mindenkit le akart venni a lábáról, ő a romantika legköznapiabb, hogy úgy mondjam, szélesvásznú értelmében romantikus volt (nem véletlen, hogy az életmű túlnyomó része töredék). Egy történetet kénytelen vagyok itt elmondani, az eszemben van Szeged óta. Láttam egy kispályás focimeccset, ahol a csapat, amelybe Balázst is tartozott, a Szegedi Egyetem egyik csapatával játszott. Ott volt Benda Balázs kínai tornacipőben, kiscatnyában, felül egy póló és egy barna iskolaköpeny, amit sosem vett le magáról, és játszott a meccsen. Az volt benne az érdekes, hogy ez nem paródia volt. Lobogott a köpenye, ahogy igyekezett, majd' megfeszült, iszonyatosan keményen küzdött, és emlékszem annak a csávónak az arcára, akit ő fogott, egy – nem is tudom – orvostanhallgatóéra. Egyszerűen nem tudta értelmezni ezt a szituációt, hogy itt egy ilyen apró ember, iskolaköpenyben, állandóan ott röpköd körülötte, föl-rúgni nem illik, mert az ciki lenne, de nem lehet tőle focizni. Ezt nem mondták neki, hogy egy ilyen mesekönyvből előlépett manóval fog megküzdeni. Láttam az iszonyatos döbbenetet az arcán. Balázs nagyjából mindig ilyen volt, mindig nagyon komolyan gondolta, amit csinált, miközben az egészben tényleg volt valami mesebeli. Szerintem ő a hardcore romantikusok között jól érezte volna magát.

M. D. J.: Hát... Ne áltassuk magunkat, Józsi, ez a Benda Balázs-történet egy bölcsész-allegória volt... Ami azt illeti, minden nemzedéknek megvan az a képviselője, aki ilyen romantikus alak.

M. A.: Abszolút egyetérték azzal, amit most Jóska mondott. Csak még egyvalamit hozzátennék, ami, mondjuk, a Schlegel-vonal: az irónia kérdését. Amikor odaáll egy átszellemült arc elém a focimeccs előtt, belenéz a szemembe, és azt mondja, hogy énekeld el azt, amit a múltkor, tudod:

Vietnami őserdőnek mélyében
Áll egy ifjú, puskát tart a kezében,
Ott fekszik az édesanyja mellette,
Dermedt szája nem felel a kérdésre.
Ami Go Home!

Ismerős ez a dal? Ez egy nagyon ismert mozgalmi dal volt. Balázsnak nagyon korán meghalt az édesanyja, és azt, hogy „ott fekszik az édesanyja mellette”, az én számból akarta mindig minden focimeccs előtt hallgatni. Ugye, ez volt az indulója a csapatnak, és én ennél perverzebb helyzetet nem tudok elképzelni. Ott áll ez a félárva, és szinte követi a szájmozgásodat. Nem is a szemedet nézi, hanem gyerekmódra nézi a szádat, ahogy énekelsz, és próbálja utánozni a szöveget, mert ő nem tudja. Én tökéletes zavarban voltam, mert, nem tudtam, hogy most baszakodik velem, vagy tényleg szüksége van erre a dalra most, és ezt neki újból és újból el kellett énekelni. És ez zavarba ejtő volt. Ezért mondom, hogy ott a schlegeli vonal, az a mindent átjáró irónia, amit persze tekerhetnénk oda-vissza, de mégiscsak átjárta a mindennapokat. És félttem tőle. Igazából ő adta elő magát úgy, mint aki mindenkitől fél. Tényleg menekülő ember volt, de közben én tartottam tőle.

M. D. J.: Egy pillanatra a töredék kérdéséről, ami romantikus kategória... A magyar modernség kezdetének egyik fontos szövege Osvát Ernő *Motívumok* című írása. A *Figyelő*ben jelent meg, 1905-ben – de tulajdonképpen már a *Nyugat* programját írja meg benne. Arról szól, hogy a magyar irodalomban túltengenek a félkész művek és a félbemaradt tehetségek. Osvát az egész országot mint félkész-torzó szobrokkal teli tájképet mutatja be... S a *Nyugat*nak, a végül is elindult *Nyugat*nak, ennek a bizonyos megálmodott lapnak lett az a szerepe, hogy ezeket a szövegeket, ezeket a félkész szellemi termékeket egészzé alakítsa. Közismert, hogy Osvát honoráriumot fizetett közlésre még el nem fogadott szövegekért nem egy tehetséges szerzőnek: alakítsa át, írja meg türelmesen. A másik, ami eszembe jutott: Adynak *A magyar Pimodán* című írása. Ebben azt olvassuk, hogy a magyarok a kocsmában ülnek, és annyi jó dolog jut az eszükbe, de annyi jó dolog... S isznak. A magyar géniusz sokkal jobb, mint Ibsen, sokkal jobb... De nem írja meg, nem írja meg, inkább iszik. És az alkoholista tehetség szövegében néha egy új Goethe sejlik fel, egy-egy szó erejéig... Hát, ennyit a romantikus töredékről, és a modernségről.

„Álom 8.

Ismeretlen kisvárosban vagyok. Berúgtam és most sok ember között, forgolódva kiabálok, szónoklok a tömegben. Nem messze lakik Babits Mihály.

Bemegyünk a laktanyába. Néhány nap múlva magához hív a Mester. Kötetlenül élek, valahol a szabadság és rabság határán, a veszély árnyékában. Elmegyek hozzá, a lánya vagy unokája fogad. A Mester nagyon öreg és fáradt és beteg. Figyelmeztet: múltkori kijelentéseimet többen meghallották, de szerencsére ezek az emberek mellettünk vannak és csak neki mondták el, amit hallottak. Bejön egy férfi, leül az asztalhoz. Tán dohány-

zunk is. Mondják, komoly bajba kerülhettek. Félni kezdek. Mentetetőzöm, részeg voltam. Hirtelen megfagy szívélyességük. Tán mást vártak. Még egyszer megkérdem, hogy bízhatom-e azokban az emberekben. Biztosítanak róla. Elmegyek. Bánt, hogy csalódtak bennem. A Mesternek is biztos így mutatnak be. Fölépíthetetlen a lerombolt híd.

IX. 5-7.”

(Bejegyzés a piros füzetből)

K. J.: A könyv kijött nagyjából egy éve, másfél éve. Nem keletkezett róla semmilyen szöveg, az első recenzió, a Jánosé, a mostani *Jelenkorban* jelent meg. Ami nem is feltétlenül jelentene valamiféle rosszindulatú figyelmetlenséget: én úgy látom, hogy a magyar kultúra önszemléletéből hiányzik a periférikus látás. Nem irányul figyelem azokra az alkotókra, akik a szemhatáron kívül mozognak. Ha például Boris Vian Magyarországon élne – egy olyan csávó, aki durva szövegeket ír, és még trombitál is emellett, akkor már eleve nem lenne komolyan vehető figura. Látjátok-e bármilyen esélyét annak, hogy a Benda-életmű valamilyen értelemben becsatornázódjon, hatása legyen, valamilyen utórezgést keltsen?

M. D. J.: Én látom. Biztató analógia például a *Magyar Narancs* népszerűvé vált „Elsüllyedt szerzők” sorozata; vagy az a hatékony munka, amit te végeztél Rubin Szilárdnak a feledésből való kiemelése érdekében, vállvetve Dunajcsik Mátyással.

K. J.: Rubin Szilárd egyértelműen annak köszönheti a figyelmet, hogy Németországban fölfedezték.

M. A.: Fel kell fedeztetni.

H. J.: Deréky Pálnak van egy megállapítása, ami rám mély hatást gyakorolt, miszerint akinek nincs kortárs recepciója, azt már nagyon nehéz visszahozni az irodalomba. Ez is egy problémás elem. Egyébként Rubin Szilárdnak volt: sokan mondták, hogy kiváló író, akinek végül is megjelent a regénye stb. – ez tényleg egy másik történet.

M. A.: Nekem az a véleményem, hogy abszolút van rá esély, ugyanis kiszámíthatatlanul működik az igény az irodalomra. János már említette a ködlovag-témát: voltak a századelőn olyan emberek, akiket elfelejtettek, s aztán egyszer csak fölfedezték őket. Krúdy és Csáth. Vagy a Cholnoky-fivérek. Számtalan példát lehet mondani, akiket nem tartottak jónak, mert szintén töredékesen írtak, és amúgy is alkoholisták voltak. És akkor egyszer csak jön Mészöly Miklós, aki úgy kezd el írni, vagy hasonlóan, és akkor itt, a közeli egyetemen kidolgozzák ennek az elméletét is. Működik ez a dolog, most mindenféle irónia nélkül mondom, működik. És szerintem az egyik legfontosabb, hogy titok. Ha titokszerű marad, ha enigmászerű, akkor az állandóan képes felkelteni az érdeklődést. Még akkor is, ha nincs explicit, leírt kortárs befogadás. Kialakulhat valami, miért ne. Lehet, hogy Balázssal is megtörténik.

K. J.: Köszönöm szépen. Ez volna a végszó. Két megoldás van, a germanisták fordítsák le németre, a többiek meg kezdjenek úgy írni, mint Benda Balázs.

A BESZÉLGETÉS SORÁN SZÓBA KERÜLT MŰVEK:

Benda Balázs: *Kalandos történet*, Podmaniczky Alapítvány–PRAE.HU–Palimpszeszt, Bp. 2011.

H. M. [Haraszi Miklós]: Lapzárta után érkezett, *Beszélő* összkiadás, AB-Beszélő Kiadó, h. n. [Bp.], 1992, I. kötet, 7. szám, 410.

Benda Balázs: Franciaországi útinapló, 1992, *Jelenkor*, 2012/3.

Mekis D. János: Ellenírás. Benda Balázs: *Kalandos történet*, *Jelenkor*, 2012/3.

Papp Tamás (vál.): *Szógettő. Válogatás az új magyar avantgarde dokumentumaiból*. Jelenlét 1-2 (14-15), ELTE BTK, Bp. 1989

Károlyi Csaba (szerk.): *Csipesszel a lángot. Tanulmányok a legújabb magyar irodalomról*, Nappali Ház Alapítvány, Bp. 1994.

Kőrösi Zoltán: *Felrombolás. Magánirodalmi beszélgetések*, JAK–Pesti Szalon, Bp. 1993.

Osvát Ernő: Motívumok, in uó.: *Az elégedetlenség könyvéből. Összegyűjtött írások*, Kiss József Könyvkiadó, Bp. 1995, 90-92.

Ady Endre: A magyar Pimodán, in *Ady Endre publicisztikai írásai I-III*, Szépirodalmi, Bp. 1977, III. kötet, 32-51.

